

Moč in Drugi v mednarodnih odnosih Onkraj feministične kritike realističnega diskurza mednarodnih odnosov

UVOD

Članek govori o oblikovanju, preoblikovanju in nadzoru "Drugega" v mednarodnih odnosih in o alternativnih diskurzih, ki oporekajo retoriki o Drugem, ki je implicitna prevladujočemu diskurzu mednarodnih odnosov. Osredotoča se na "subverzivno" feministično kritiko realizma, ki razkriva skladnost med prevladujočimi militaristi in patriarhalnim mednarodnim redom. Poskušam pokazati, da lahko Drugega primerno analiziramo, če ga razumemo širše, kot le s termini spola. Če razmišljam o vojni v Jugoslaviji, potem se bombardiranje Nata lahko popolnoma upraviči z realističnimi termini. Kljub temu, da se ne strinjam s takšnim opravičevanjem "nujnih" dejanj, ki zahtevajo nedolžne žrtve v imenu "višjega dobrega", pa hkrati menim, da se ne morejo zavrniti s preobrnjenimi dualnimi kategorijami, s katerimi postmoderna feministična kritika razkriva realistične mehanizme vzpostavljanja Drugega.

Moč kot nadzor se lažje izvaja, če privilegirane skupine dojemajo nadzorovane kot "Druge". Hierarhična moč in Drugost sta povezani. Hierarhije potrebujejo "Druge", da bi jih ohranjale kot drugačne, od katerih se lahko distancirajo in o katerih ni treba skrbeti. Drugim ne prisojamo enakih človekovih pravic kot nam samim. Drugost značilno temelji na spolnih, etničnih in rasnih razlikah. Razmerje moči do fenomena Drugega temelji na distanciranju. Podrejena skupina se lahko zatira ali celo uniči s podporo ali tiho privolitvijo večine, ker ta, ko se distancira od drugih, do njih ne čuti nikakršne solidarnosti, zato ji tudi ni treba ukrepati, da bi ustavila zatiranje.

Hierarhičen nadzor, kot način postopanja pri mednarodnih konfliktih, ki se kaže kot nujno sredstvo krotitve nevarnega in nepredvidljivega Drugega, napravi to ravnanje s konflikti navidez lažje. Toda uvrščanje celih skupin, ljudstev in držav med "Druge", pomeni, da se kaznujejo ne le ekspanzionisti in agresivni vodje, ampak tudi njihovi nasprotniki. To je bilo videti ob spomladanskem bombardiranju Jugoslavije. Ne glede na to, če je to storjeno v imenu "demokracije" ali "humanosti", ali pa v imenu ekspanzije in dominacije, je bila raba sile za nadzor vedno obenem poskus uničevanja osnovne moči ljudi na bazični ravni. V zahodnih demokracijah je za zunanjo politiko značilno, da je pod manjšim demokratičnim nadzorom: politiki tu nimajo enake odgovornosti kot pri domačih zadevah. V mednarodni politiki še vedno prevladuje "realističen" diskurz, ki naturalizira obstoječa razmerja moči kot nujna in nevpisljiva.

Da bi lahko analizirala vprašanje Drugega, se obračam k postmoderni feministični kritiki, ki spodbija naturalizirana ravnotežja kot tudi predpostavke vladajočega realističnega diskurza. Feministke, kot Christina Sylvester in Jean Elshtain, sta razkrile patriarhalno naravo tega diskurza tako, da so ženske in ženskost povezale z "Drugim" v mednarodnih odnosih nasploh. S tem, ko potujijo ženske, bi naj realisti tudi značilno feminizirali "mednarodne druge", nepredvidljive, nevarne ali "nore" narode, ki jih je treba spraviti pod "moški" nadzor. Trdijo, da vladajoči tok realističnega diskurza implicitno interpretira in reproducira moč kot sredstvo nadzora motečega "drugega", ki ga tvori in ohranja taisti diskurz. Da bi spodkopale diskurz pa tudi dejanska razmerja moči, ki jih ustvarja, ponujajo feministke alternativno koncepcijo "ženskega", bazične moči, ki me spominja na koncepcijo moči kot kolektivnega vira Hannah Arendt, ki je jasno ločena od moči kot dostopa do sredstev nasilja. To alternativno koncepcijo moči, moči "drugih", ponujajo feministke za vir upornih energij pri premagovanju prevladujočega hierarhičnega reda in praks.

Čeprav je feministična kritika zaslužna za razkrivanje patriarhalne narave prevladujoče zunanje politike, bom skušala pokazati, da zadeva o moči in Drugemu ne more biti v celoti obravnavana z dualnimi kategorijami spola. Glede na vojno na Balkanu in vojaško intervencijo Zahoda, menim, da je težava s feminističnim preobračanjem realistične zgodbe, v tem, da je z enačenjem "norosti" z ženskostjo in bazično močjo, kot pozitivnimi kategorijami, v nasprotju s patriarhalnim nadzorom in obstojem resnične norosti v politiki, hkrati zanikana realna potreba, da se jo ukroti. Balkanske krize, kot tudi poskus Zahoda, da jih reši od zunaj z golo silo, kažejo, da se ljudstva in skupine ne morejo deliti na Racionalne in Nadzorujoče, na eni strani, in Nore in Nadzorovane, na drugi strani, ne glede na to, katera stran je pojmovana kot pozitivna. Nasprotujoč realističnemu diskurzu, ki vodi mednarodno prakso, kot tudi

feminističnemu obratu iste zgodbe, trdim, da je norost, ki jo predstavlja jugoslovansko vodstvo, lažje ukrotiti z nekakšno ljudsko močjo, ki jo oba diskurza dojemata kot "noro" ali "žensko", kot pa z vrhovno različico Racionalne Moči, ki jo zastopajo Natove vojaške sile.

Konstruktivistični kritiki realizma v mednarodnih odnosih trdijo, da realistični diskurz naturalizira zgodovinsko naključno obstoječe sisteme razmerij moči zato, da bi jih ohranil. Postmoderne feministke kombinirajo konstruktivistično kritiko s tezo, da mednarodne in domače hierarhije, ki jih ščiti in obnavlja realistični diskurz, temeljijo na spolni prevladi in so odvisne od "potujitve" /otherizing/ žensk. Ne navsezadnje je "Drugi" pogojen geografsko, rasno in kulturno. V prvem delu članka predstavljam feministično kritiko "ustvarjanja Drugega" s strani realističnega diskurza. V drugem delu se obračam k prostorski razsežnosti Drugega, k diskurzu znotraj-zunaj, "tu" in "tam", ter, kako so te kategorije vedno bolj zamegljene. Zameglitev zaplete razlago, ki bi temeljila zgolj na spolu, ker se prihod Drugega kot begunca v urejen prostor "spodobne" države, ne more zapopasti s spolno analizo prostorskih kategorij javnega in zasebnega. V drugi polovici članka se ukvarjam z vprašanji moči tako, da najprej premišlujem feministično kritiko moči kot nadzorovanja drugega, zatem pa z alternativnimi koncepti moči drugih, z močjo odpora. Na koncu bom poskusila preučiti možnosti, če lahko v mednarodnih odnosih alternativna moč dejansko izzove "realne" strukture moči.

NA SPOLU UTEMELJEN DRUGI

Skladno s postmoderno feministično kritiko, sta razumevanje racionalnosti pri realističnem diskurzu kot tudi njegove konstrukcije ključnih konceptov - npr. moč, države, varnost in suverenost - utemeljena na kontingentni, družbeno konstituirani metafiziki, ki izvira od starogrške filozofije in političnega izkustva polisa. Ta metafizika je dualistična, temelji na dihotomnemu nasprotju med redom, racionalnostjo, mirom, domom, "znotraj", realnostjo in moškostjo, na eni strani, in anarhijo, norostjo, vojno, zmedo, kaosom, naravo, "zunaj" in ženskostjo. V tej dihotomni shemi je treba drugo kategorijo divjega in nereda kontrolirati in ukrotiti z razumom zato, da bi se zagotovil mir in red, pa četudi nadzor implicira rabo prisile in nasilja. Feministične kritičarke opisujejo te dihotomije kot inherentno patriarhalne. Vse značilnosti na "višji", urejeni in racionalni strani nasprotja identificirajo kot moške, "nižje" in nepredvidljive pa kot ženske.

Ta dualistični diskurz se izrabi za ustvarjanje in obnovo "Drugega", mitsko demoničnega in nepredvidljivega sovražnika, ki se ga postavi za grožnjo, ki jo je treba z vsemi sredstvi nadzirati. Realizem se obenem nanaša na dihotomijo med urejeno državo in neurejeno mednarodno anarhijo. Red znotraj države se kontrastno primerja z

mednarodno zmedo. Medtem ko je pri realističnemu diskurzu subjekt oziroma "sebstvo" suverena država, je svet zunaj države področje iracionalnosti in kaosa. Po realistik na mednarodnem področju ni racionalnosti, gre za področje "Drugega" zunaj racionalnosti in reda države. Država, kot tudi Državnik, se upodabljata kot racionalni jaz ("moški-država"), ki mora pred grozečim zunanjim kaosom ("nore-države") s silo in nadzorom braniti sebe ter red in varnost države. Iracionalno Drugo, po feministkah, simbolizira nora, demonska in nevarna Ženska, ki jo je treba ukrotiti. Dualistično razlago moči, suverenosti in varnosti s strani realistov prek dihotomij "moški-ženska", močan-šibek in racionalno-iracionalno, feministke ocenjujejo kot patriarhalno in v osnovi utemeljeno na potujevanju /otherizing/ in zatiranju Ženske kot spolne kategorije. Trdijo, da dualistična metafizika realistov s tem, ko naturalizira in reproducira moč kot nadzorovanje, razlaga v spolnih terminih tisto, kar naj bi se nadzorovalo, tj. tisto divje in neurejeno: "racionalni" moški nadzira "zmedeno" žensko. Ker ta spolno dojeta razmerja moči vzpostavljajo države kot tiste enote, ki jih imajo realisti za edine dejavnike na mednarodni sceni, feministična kritika oporeka realizmu s prespraševanjem državnih hierarhij, vključno z manjšimi hierarhičnimi enotami kot je to družina. Trdi, da je vsaka kritika klasičnih realističnih teorij nepopolna, če ne problematizira spola, ker ohranja dihotomije, ki tvorijo jedro vladajoče misli o mednarodnih odnosih.

Medtem ko klasična zahodna metafizika v glavnem potuje žensko kot predstavnico "narave" v nasprotju z moško "kulturo", pa realizem počne to deloma tako, da ta star dualizem odobrava, deloma pa ženske preprosto ignorira. Kritičarke trdijo, da so ženske pri realizmu "nevidne, obenem pa osrednje". To pomeni, da so sistematično prezrte, in s tem z realističnim diskurzom narejene za nevidne, medtem ko se jih obenem potrebuje kot zasebne podpornice in muze realističnih državnikov, splošneje pa za poceni delovno silo, ki skrbi za reprodukcijo in ohranja pri življenju družbe držav, ki so dejavniki mednarodnega prizorišča. Osrednje so tudi v drugem, bolj simboličnem pomenu: feministke menijo, da je "ženska" povsod prikazana kot grožnja in opomin, da je s silo treba ohraniti moški red zato, ker je "naravna", zmedena in grozeča sfera Drugega definirana kot ženska, medtem ko so resnične ženske skrite ali zaprte v zasebni sferi družine znotraj urejene države.

Feministična kritika razlaga Drugo, ki ga ustvari realistični diskurz, kot "žensko", po eni strani zaradi nevidnosti žensk na prizorišču igre realnih moči med državniki (ali držav-moških), na drugi pa zato, ker je Drugi, kot zmeden in iracionalen, bil po tradiciji dojet kot ženski del kozmične realnosti. Vendar pa predpostavlja dojemanje "Drugega", ki ga ustvari realistični diskurz, zgolj kot "žensko", bodisi močno poenostavitev, ki spregleda, da je Drugi določen rasno, etnično, s političnim sistemom in gospodarskim položajem, bodisi

močan simbolizem, ki vsakršnega outsiderja imenuje za "žensko" ter tako pojem iztrga iz izvorno spolnega konteksta. Medtem ko se lahko hitro strinjamo, da predstavlja v mednarodnih igrah moči ženska "Drugega", pa je težje sprejeti trditev, da je Drugi vedno ali celo nasploh ženska, pa čeprav simbolična "ženska". Kategorija Drugega vključuje preveč reči, da bi jo lahko izrazili zgolj v terminih spola. Za modernega liberalno-demokratskega "državnika" /statesman/ so Drugi nedemokratski svet, nerazviti kontinenti, revni, drugačni družbeni redi. Čeprav ima simbolika ženske kot Drugega močno teoretično in empirično osnovo, pa ne more teoretsko zajeti cele palete Drugega v mednarodnih odnosih. Da bi oporekali hierarhičnemu svetovnemu redu, ki ga obnavlja realizem, je potrebno napraviti korak prek gole spolne razlage Drugega.

PROSTORSKI DRUGI: TUKAJ VS. TAM

Drugi ima tudi prostorsko razsežnost: vladajoče dihotomije razlikujejo med "tukaj" in "tam", "znotraj" in "zunaj". Po feminističnih kritičarkah realistični dualizem enači racionalno sfero doma z "moškimi-Državo", druge zunanje pa opredeli kot "noredne-Države" (sovražniki). Drugi je "tam", zunaj urejenega in nadzorovanega sistema Države ali sistema držav. Pri realističnem diskurzu je racionalno in urejeno zvezano s "tukaj", znotraj, liberalno demokratsko in krščansko državo, medtem ko je iracionalno, Drugo, zunaj oziroma "tam". Za "moškega-Državo" je "samo-drža" groženj in zmede mednarodnega področja zvezana z njihovo oddaljenostjo od "sebe". Kar se zgodi "tam" daleč, je manj pomembno, kot tisto, kar se zgodi bliže "znotraj". Vendar pa zdaj ni več zidov, ki bi tako učinkovito kot nekoč ločili simbolični znotraj od zunaj. Vojaški poseg Zahoda v Jugoslaviji je pokazal, da, če nori "Drugi" moti prostor "racionalnega" tako, da se mu fizično približa, potem ga je treba disciplinirati. To dejanje se z realističnimi termini lažje opraviči, medtem ko je norost vojne in etničnih konfliktov v skritih področjih kot npr. Kavkaz relativno nedotaknjena.

Prostorski dualizem ima še razsežnost "javnega" in "zasebnega". Delitev med javno in zasebno sfero je tradicionalen predmet feministične kritike. To razlikovanje, ki je umeščeno v notranjost "racionalne" države, se je tradicionalno dojemalo prek spolnih kategorij: zasebna sfera se je povezovala z nujo, naravo in ženskami, javna pa s politiko, svobodo, kulturo in moškimi. Feministke trdijo, da je znotraj države oblikovan varovan zapor kot "znotraj", da bi ukrotil ženske, ki so potencialno zmedene Druge, pa vendarle pripadajo državi in so nujne za njeno preživetje. Ženska je v svoji "feminini" identiteti ukročena v domači sferi, ki pa je, ironično, v domeni reda.

Spolna razlaga razlikovanja javnega in zasebnega pa, čeprav temelji na močnih empiričnih osnovah, vseeno pušča odprta

nekatera vprašanja, kot npr. razlikovanje med liberalnim in t. i. republikanskim ali participativnim razumevanjem javne in zasebne sfere. Medtem ko republikanci idealizirajo javno politično svobodo, je za liberalce sfera svobode zasebnost, njena nedotakljivost s strani javnega pa se enači s svoboščino /liberty/. Ta koncept zasebne svoboščine pa ponuja malo tistim, ki so "ujetnice" zasebne sfere zato, da bi oskrbele potrebe javnih moških. Participativna koncepcija javnosti je danes veliko manj "moška", kot v času Rousseauja. Sodobni teoretiki, začeni s Hannah Arendtovo, ki zagovarjajo obnovo javne sfere, to javnost odprejo za upornike z roba, jo napravijo za manj "moško" in s tem izzovejo liberalno zaščito zasebne "ječe" žensk pred političnimi skrbmi o spolnih hierarhijah. Potemtakem, čeprav razlikovanje med javnim in zasebnim ostaja empirično spolno, pa razlike med političnimi teorijami ponujajo konceptualne poti, ki spodbijajo spolno razumevanje teh sfer, v javnosti pa vidijo področje osvobajanja "Drugega".

To dvoje skupaj – razmejitvi javno-zasebno in znotraj-zunaj – napravi Drugo kot Zunaj preveč zapleteno, da bi se ju lahko opredelilo s preprostimi pojmi, vsekakor pa preveč raznovrstno, da bi ga mogli izraziti zgolj s kategorijami spola. Po drugi strani je z gledišča realističnega državnika "Drugi" vsak član (moški ali ženska) oddaljenih, revnih ali zgolj drugačnih družb. Poleg tega sta ona ali on poleg "nas", med člani /insiders/ kot begunka(ec), ne-državljan/ka, zguba, nori sosed. Medtem ko ženska v urejeni družbi ostaja Drugi, pa svojo usodo deli z množico Drugih "tu" in "tam", hkrati pa je etnično ali družbeno članica notranje kategorije. Vprašanja postanejo posebej pereča, ko med "gospodujočo" populacijo poraste delež "Drugega", ki zgubi spolno konotacijo in ga ni mogoče prostorsko odstraniti ali vojaško eliminirati. Ali je "Drugi" kot tujka(ec) in begunka(ec) upravičen/a do državljanskih pravic, kakršnih koli pravic, ali pa jo oziroma ga je treba skriti, zapreti, osamiti v geto skupaj z/oziroma namesto "ženske"?

Feministke izzovejo "realistično" iluzijo racionalno urejenih domačih družb tako, da opozorijo na stalno "vojno proti ženskam" znotraj držav, na še vedno množičen in univerzalen pojav domačega nasilja in na relativno milo kaznovanje spolnega nasilja. Vendar pa se prav takšna vojna, enako nesrečno realna, bije med etničnimi in družbenimi skupinami tako, da begunci z domačih in tujih vojn, ki so tradicionalno ostajali zunaj, vedno bolj vstopajo "znotraj" in pomnožijo domače horde "iracionalnih". Medtem, ko se je še nedavno prepiralo o državljanskih pravicah žensk, se zdaj prereka o drugih "Drugih": beguncih in manjšinah.

Zato trdim, da problemi, ki se pojavljajo v zvezi s prostorskimi premiki drugih in Drugega, zahtevajo širši pristop, kot le spolni dualizem, čeprav ta s tem ni odstranjen iz diskurza moči in ne izgubi na pomenu. Četudi pravilno dojamejo pomen razumevanja spolnih hierarhij za razumevanje in spodbijanje struktur moči nasploh, pa

feministke tvegajo, da v tej razpravi prezrejo pomembne zadeve, če jih tolmačijo le s termini spola. Vse, ki so "tam" ali "tu" in še vedno zunaj, izločeni iz javne sfere ali pa jim zanikamo zasebni prostor – npr. begunci, manjšine, tujci in revni – ne moremo brez problemov kategorizirati kot "žensko".

RAZMERJE MED SEBOJ IN DRUGIM: MOČ KOT POTESTAS IN POTENTIA

Kot že rečeno: dominanten dualistični diskurz, značilen za realizem, določa razmerje med "višjo" ("moško") skupino binarnih kategorij od "nižje" ("ženske") kot razmerje nadzora. Pri realizmu se moč prikazuje kot prevladovanje, kot moč nad drugimi. Da bi premagala monopol takšnega razumevanja moči, Elshtainova uvede razlikovanje med dvema nasprotnima konceptoma moči: potestas in potentia. Prvi se nanaša na koncept moči zgoraj-navzdol, ki odraža tradicionalen pogled realistov na moč kot patriarhalno in militaristično prevlado. Slednji pa označuje spodaj-navzgor, tip moči bazičnega gibanja, ki spominja in ga najbrž navdihuje koncept moči Hannah Arendtove kot ne-prisilnega intersubjektivnega vira, ki se poraja javni politični dejavnosti.

Moč kot prevlada je eden glavnih objektov feministične kritike realističnega diskurza, za katerega se trdi, da brani in obnavlja hierarhičen svetovni red, ki temelji na takšni moči in ki vključuje patriarhalno in militaristično prevlado moških nad ženskami, bogatih nad revnimi in mogočnih nad šibkimi. S stališča feminističnih kritičark je militarizem sistem verovanja, ideologija, ki mednarodna razmerja razlaga z oboroženimi spopadi in tako opravičuje oborožen nadzor. Ker je militarizem realističnemu diskurzu imanenten, realistična koncepcija "varnosti", po mnenju kritičark, prikrije dejansko popolno negotovost oziroma trajno prisotnost grožnje oboroženih spopadov.

Feministične kritičarke vidijo v suvereni nacionalni državi glavno mesto moči kot potestas. Država, trdijo, opravičuje militarizem, prevlado in seksizem tako, da uravnava spolna in lastninska razmerja, nadzira kolektivne vire in določa javne interese, kjer, povsem značilno, daje visoko prednost vojaškemu objektom. Prav tako prevladuje v kulturnih, vojaških, ekonomskih in političnih strategijah družbe. Feministke zavračajo liberalno mistifikacijo države kot nezainteresiranega "nevtralnega arbitra", pri tem pa se naslanjajo na dokaze, ki kažejo, da se državna vlada, akumulacija kapitala in militarizem v glavnem medsebojno podpirajo. Državo vidijo kot institucijo zaščite patriarhalne moči, ki maskulanistično prevlado kombinira s hierarhičnimi družbenimi razmerji. S tem, ko realistični diskurz vidi v državi primarnega igralca ter ne presprašuje razmerij moči, ki jo vzpostavljajo, okrepi prevlado tako, da naturalizira obstoječe hierarhije, ki jih celo zatirani in "drugi" ponotranjijo in se

tako naučijo prepoznati oblast močnih. Po Sylvestrovi ni poglobitna težava z avtoriteto v tem, da zatira druge, temveč, da nam vzame pogum spraševati “Zakaj?”.

Vprašanje “Zakaj?” je v osnovi “subverzivnih strategij” postmodernih feministk, z njim poskušajo presprašati in izzvati vladajoče sisteme moči tako, da sprašujejo njihovo legitimnost in kažejo na njihove naključne in historične temelje. Subverzija ni strategija za “zmago v igri” oziroma za preobrat obstoječih razmerij moči v korist “žensk”, temveč za spremembo pravil igre tako, da postane mednarodno prizorišče bolj vključujoče, pluralno in manj hierarhično. Zato, po mnenju radikalnih feministk, težnje liberalnih feministk po vključevanju žensk v nespremenjene institucije državne in javne sfere niso zadostne. Postmodernistke se naslanjajo na epistemologijo situirane vednosti, ki se zaveda lastne situiranosti in oporeka “objektivnost” prevladujočega diskurza in njegovo sposobnost, da naturalizira in reproducira obstoječo realnost.

Na praktični ravni se subverzivna strategija postmodernih feministk kaže kot spontana politična akcija. Ta subverzivna dejavnost vzpostavlja moč, ki jo Elshtainova opredeli kot *potentia*, ki je alternativa *potestas* (moč kot prevlada). *Potentio* ali “moč nemočnih” lahko razumemo z Arendtovo opredelitvijo moči kot kolektivne človeške jakosti, ki izhaja iz spontane akcije, kjer “besede niso prazne in dejanja brutalna, kjer besede niso tu, da bi skrile namere, marveč razkrijejo realnost, kjer dejanja niso nasilna in uničevalna, temveč vzpostavljajo razmerja in oblikujejo nove realnosti”. Po Elshtainovi in Sylvestrovi (ne pa po Arendtovi) se ta moč prakticira kot nenasilni odpor, ki bi zrušil obstoječe sisteme prevlade in oblikoval nov, humanejši – bistveno ženski – svet. V feminističnem diskurzu je *potentia* moč žensk, Drugega, “nemočnih”. To ne pomeni, da je *potentia* sama po sebi nemočna: medtem ko *potestas* ponavadi preganja *potentio*, pa lahko *potentia* sčasoma zruši *potestas*.

Elshtainova in Sylvestrova dajeta “zasedbeno” akcijo v Greenhamu v Angliji leta 1981 ter tihi protest Mater izginulih v Argentini leta 1986, ki jih je okolje značilno oklicalo za “nore ženske”, ker so utelešale norega Drugega, za primer ženskih akcij, ki izražajo *potentio*. Sodobnejši primeri takšnih protimilitarističnih akcij žensk prihajajo iz Rusije, kjer so matere ruskih vojakov protestirale proti vojni v Čečeniji, in iz Jugoslavije, kjer so srbske “ženske v črnem” izražale tih in vztrajen protest proti balkanskemu genocidu, kljub agresivni drži nacionalistične publike, ki jih je obkrožala. To so primeri načelnih ravnanj, ki so v nasprotju z vsemi možnostmi, da se “doseže” karkoli racionalnega. V okviru racionalnih dihotomij realističnega diskurza je ta vrsta *potentie* lahko dojeta le kot norost.

Ta obrat vrednostnih lestvic, ki enači pozitivno ravnanje v prid humanosti s tistim, kar dominantni diskurz dojema za noro, je problematičen, ker ohranja dualističen pogled na prizorišče. Če se na

žensko protivojno dejavnost gleda kot na "noro" dejavnost, ki je zoperstavljena patriarhalnemu vojaškemu nadzoru, potem tu ni prostora za vojaške nacionalistične sile oziroma ni nevarnosti, da se jih enači z bazičnimi aktivisti, ki oboji nasprotujejo nadzorujočemu, racionalnemu moškemu sistemu, ki ga v balkanskem konfliktu predstavlja NATO. Ko se noro in nadzorujoče dihotomizira kot dve izključujoči kategoriji, tvegamo, da ne prepoznamo "vojaške norosti" in jo razlikujemo od politično aktivne javnosti. Zdi se, da ta poenostavitev sloni v ozadju zahodne kaznovalne operacije do "Srbov" kot kompaktne entitete. S potrjevanjem dihotomije nadzorujočega in nadzorovanega tako, da se jo obrne, feministična kritika lahko nehote ponovno vzpostavi poenostavljeno kategoriziranje, ki ga je poskušala premagati.

Diskurz "norosti", ki je impliciten realizmu, feministke tako obnovijo. S tem se zabriše možnost vpogleda, kdo je čigav zaveznik ali nasprotnik, kar oteži razlikovanje med upornimi in zatiralnimi silami, ki je alternativno prevladujočemu liberalno-demokratskemu državnemu sistemu. Moč kot kolektivna odporniška dejavnost torej ne more biti prihranjena le za ženske. Tako kot se odtujevalni diskurz ne da razumeti zgolj s termini spolnih hierarhij, se potentio ne more dojeti zgolj kot žensko kakovost. Medtem ko feministke kritizirajo realističen diskurz kot osiromašujoč, ker ne ignorira le žensk, temveč vse politične organizacije, ki so alternativne državi, bi morale biti pozorne, da ne osiromašijo pojem odpora s tem, ko se osredotočajo le na dejavnost žensk, čeprav je ta zelo pomembna. Potentia, ki nastane kot dejavnost "Drugih", ki izzovejo inercijo "notranjosti", in ki brani demokracijo in človeško dostojanstvo, je preveč redka, da bi jo omejili na katerekoli ustrežnejše in vnaprej dane kategorije.

Poleg tega sta pojma moči in nemoči vedno bolj prepletena, kar dodatno izprazni dihotomijo noro-racionalno. Kot je opozoril Jeffrey Isaac, je bila nemoč Supersile razvidna že med genocidom v Bosni. Ko se je Evropejcem prikazala nora balkanska vojna, niso Evropejci, ki so znotraj, mogli storiti nič drugega, kot da so obrnili hrbet norosti Drugega oziroma divjemu balkanskemu ljudstvu. Močni z Zahoda so v strahu pred domnevno še bolj nepredvidljivimi alternativami, ki bi se pojavile, podpirali nore voditelje z Balkana, dokler niso spoznali, da je tisto, kar so podpirali, da bi se izognili najbolj noremu in nepredvidljivemu, natanko ono samo. Pozneje, ko najmočnejša potestas sveta ni mogla z grožnjami bombardiranja prestrašiti jugoslovanskega "norega" diktatorja, je postalo vprašanje moči kot nadzora še bolj pereče. Sporen prispevek potestas Zahoda pri krotenju norega z vojaško močjo, da bi se uredil svet, bi lahko bil znak, da je čas za razcvet potentie. Dogodki kažejo, da se "nori" militaristični diktator lahko ukroti le z "noro" antimilitaristično akcijo lastnega ljudstva. V tem primeru je razlikovanje med urejenim sebstvom in potestas na eni ter "drugim" in potentia na drugi strani, v "realnem" svetu bolj odzgoraj-navzdol, kot bi to upal katerikoli subverzivni teoretik.

PONOVNO PRIPOVEDOVANJE REALISTIČNE ZGODBE: ALI SPREMINJA SVET?

Navkljub izidom in sporočilom vojnih iger, pa tudi, navkljub vseh feminističnih obtožb države na sebi, hierarhije so še vedno tu, potentia je krhka, vojna je možna, demokracija in vsakdanja normalnost sta vse manj samoumevni in zato potrebni zaščite - ne zgolj s strani "urejenih" sil držav, ampak tudi z javno akcijo, in to bolj kot bi hoteli priznati tisti, ki so varno "znotraj". V demokratični državi ima lahko nadzorovalec v obliki državnega aparata skupen interes z demokratično javnostjo, ki naj bi se nadzirala. Po Isaacu je konflikt v Bosni simptom širše krize mednarodnih odnosov prav zato, ker se "zmedeni Drugi", za katerega so pripadniki liberalno demokratskih dežel bili navajeni, da je simbolno daleč proč, nenadoma pojavi v samem središču Evrope, in tako dokazuje, kako marginalna je demokracija, ki je dojeta kot varen in urejen "tukaj".

To zna biti problem za feministično kritiko potujevalnega glavnega toka. Čeprav je njena kritika dihotomnega in potujevalnega diskurza upravičena, bi morala biti previdna, da ne razdeli svet na racionalno, prevladujoče zlo in zmedeno, marginalizirano dobro. Postmoderne feministke upravičeno kritizirajo kulturne feministke, da ohranjajo dihotomijo med moško močjo in žensko vrlino tako, da obrnejo zaporedje na vrednostni lestvici. Medtem ko zagovarjajo pluralnost in izpodbijajo marginalnost bi si postmodernisti morali zapomniti, da sama "Drugost" ali "norost" oziroma dejstva marginalizacije, še nikogar ne napravijo za nedolžnega, tako kot red ne pomeni samodejno nasilja. Včasih je treba ohranjati red, ali pa ga je moč ohraniti edinole s sredstvi potentie, z močjo bazične akcije. Pri balkanskem konfliktu je NATO seveda utelešanje potestas, toda če NATO razglasi Miloševića za norega in nasilnega, ga to ne napravi že za zaveznika žensk. Norost in prevlada potestas nista vedno nasprotji. Še huje: združujeta se v destruktivne sile.

Najhujša napaka mednarodnega tiska pri Natovem bombardiranju Jugoslavije prejšnjo pomlad, je bila obsedenost, da se je treba opredeliti za eno od strani. Za tiste, ki so bili proti bombardiranju, se je domnevalo, da so za Miloševića et vice versa. To je prispevalo k splošnemu potujevanju jugoslovanskega ljudstva kot celote in sprejemanju bombardiranja kot kolektivne kazni cele nacije za dejanja diktatorskega vodstva, s čemer so se opravičile smrti in trpljenje civilnega prebivalstva, ki so ga "urejeni" povzročili v imenu humanosti. To kolektivno potujevanje je, ironično, enako onemu, ki njenim udeležencem opravičuje samo vojno. Trpljenje "Drugega" kot članov oddaljene skupine ne šteje, ker so ljudje, ki se opredelijo s kolektivnimi identitetami, zunaj območja individualnih občutij empatije in solidarnosti.

Še enkrat: gledanje etničnih skupin kot na Druge, se ne more razložiti v terminih spola, čeprav se etnično zatiranje dogaja pogosto

skupaj s spolnim. Potujevanja kot metode zatiranja ali pridobivanja javnega konsenza, ne moremo primerno dojeti, če moramo Drugega enačiti z "žensko". Čeprav ima postmoderna feministična kritika zasluge pri razkrivanju patriarhalne narave prevladujočega diskurza mednarodnih odnosov, ne more razložiti celotnega razpona mehanizmov potujevanja, ki povzročijo ali upravičijo nasilno rabo moči. Množična prisotnost beguncev v samem srcu zahodne Evrope postavlja nova vprašanja o ravnanju z drugimi, to pa samo po sebi ni zadeva spola.

Razmerja med nami in drugimi v svetu so danes vse bolj pogojena z ekonomskimi pogoji. V svetu, kjer politiko vse bolj narekuje ekonomski "realizem", mora bazična moč sodelovati z državnim sistemom, da bi se zoperstavila moči velikih ekonomskih akterjev. Težko si je predstavljati, kako bi potentia primerno nadomestila potestas, če se državo gleda nujno kot zlo, kot trdnjavo prevlade. Jasna ločnica, ki jo potegnejo feministke med moško, patriarhalno državo in žensko, spontano akcijo, ne predpostavlja možnosti poznejšega sodelovanja. Zdi se, da feministične kritičarke podcenjujejo potencialne demokratične države pri upoštevanju rezultatov kolektivne akcije ob uradnem odločanju in pri omogočanju takšnih akcij tako, da se ponudi okvir v obliki političnih pravic in javnega prostora. Postmoderne feministke izzovejo liberalne zaradi njihovih "protislovnih" zahtev, da so prepuščene v institucije, ki so ustanovljene zato, da bi zagotovile njihovo izključitev. Ne glede na to, se zdi, da ima potentia manj možnosti, da bi imela kakršen koli vpliv na "realen svet", če jo ne ščitijo institucionalni okviri istega političnega telesa, medtem ko kritičarke ne ponujajo nikakršnega takega telesa, ki bi nadomestil brezupno kompromitirano paternalistično državo.

Seveda pa nepripravljenost "državnikov", da bi pri mednarodnih zadevah upoštevali domače javno mnenje, in navada držav, da v liberalnih demokracijah proti demonstrantom uporabljajo policijske sile, upraviči feministično kritiko "moške države" ter trajno in ključno vlogo potentie kot kolektivne akcije za varovanje demokracije. Obenem pa v urejenih "notranjih" državah obstaja še ena grožnja, razen razvidne potestas: ta je manj vidna, manj nasilna, vendar za potentio nič manj pogubna, kot je to neposredna raba sile. To je apatija, prevladujoča navajena neaktivnost. V liberalnih demokracijah lahko poglobitveni tok zapre v ječo in ukroti disidentsko Drugo tako, da ga asimilira, pogoltne v tisto, kar bi lahko poimenovali "nova kultura indifference".

Isaac je krizo v Bosni imenoval za (novo) moralno krizo humanosti, prav zaradi indiferentnosti "insiderjev", ki je vztrajala, kljub temu, da je zmeda v obliki vojne in pokolov, deportacij in beguncev, prišla tik pred njihova vrata. Državljeni naprednih evropskih demokracij so vedeli, kaj se dogaja, niso pa nič ukrenili. Zato bi lahko vprašali, koliko se v "svobodnem svetu" dejansko

uresničuje naloga politične svobode. Po Isaacu je množična indiferenca “znotraj” bolj rezultat kulturnih sil kot pa množične neumnosti – sil, ki jim lahko sledimo do diskurza hladne vojne, ki je bil fiksiran na oddaljenem, demoniziranem sovražniku, povzročil laž in cinizem, ki še vedno vztraja, čeprav je oddaljeni demon zginil. Obstoje “Drugega” prav poleg in med notranjimi “sebstvi”, predvsem pokaže, da sta človeška moč in ranljivost prepletena tako, da nam postavljata nova politična in moralna vprašanja, s katerimi se je mogoče spoprijeti le tako, da se izzove elitni menedžment javnih zadev nasploh in se obnovi resen alternativni javni diskurz in bazična akcija. Če bi se med balkansko vojno to napravilo v zahodnem “znotraj”, potem bi se našli drugi načini ravnanja proti vojaški norosti, mimo natovske demonstracije moči, ki je skrajno prizadela civilno prebivalstvo.

Lahko bi se vprašali, če lahko potentia kot odpor na mednarodni ravni dejansko kaj spremeni. Znan afirmativen primer v zgodovini je danski upor proti Hitlerju med drugo svetovno vojno. Izjemen uspeh junaškega dejanja ni slonel le na visoki ravni potentie Dancev, temveč tudi na njihovi odklonitvi, da bi Jude potujili /napravili za Druge/, kar je bila skušnjava, ki se ji večina evropskih nacij ni mogla upreti. Odpor in odklonitev nasilja je nasprotje indiferenci. Njun pomen pa je pri mednarodnih odnosih, zaradi naprednega vojaškega stroja, ki omogoča vojskovanje z distance, kjer se ne sooča z Drugim, vse bolj vprašljiv. Nezmožnost odpora s strani prejemnikov natančnih bomb, premakne odgovornost še bolj kot nekoč na stran “notranjosti”. Tu se lahko celo ženske, kot nevidni ali gostujoči “Drugi”, čutijo svobodne, da zapustijo zasebno ječo varnosti in stopijo v javno sfero zato, da bi ukrotile “moške” nasilne sile lastne države.

ZAKLJUČEK

K problemu Drugega v mednarodnih odnosih sem skušala pristopiti prek feministične kritike patriarhalnega, dualističnega diskurza realizma, ki ustvarja in obnavlja stvarnost, ki temelji na hierarhični prevladi nad vsakim, ki ga taisti diskurz opredeli za “Drugega”: ženske, revne, tuje. Poleg tega sem poskusila pokazati, da, čeprav je feministična “subverzija” potujevalnega diskurza prevlade s prespraševanjem njegovih spolnih temeljev pogosto relevantna in v pomoč, pa celotne podobe Drugega ne moremo razložiti le s termini spola. Skladno s feminističnim razlikovanjem med močjo kot prevlado in močjo kot odporom, sem prišla do sklepa, da prva ostane patriarhalna, druga pa ni v celoti ženska. Tako kot obstaja veliko razlogov za (etnično in socialno) odstranjevanje in marginalizacijo Drugih, obstaja veliko razlogov za oblikovanje solidarnosti in organiziranje odpora. Balkansko krizo sem omenila kot

primer, ki kaže, da dualni kategoriji "racionalnega" moškega zatiralca in "nore" ženske zatiranke, ki ju ponudi feministična kritika realizma, pri analizi raznolikih razmerij moči in Drugega, ne zadoščata. Obenem se z ženskimi subverzivnimi strategijami ne izčrpajo političnih možnosti za rušitev militarizma in patriarhata. Potreben je bolj inkluziven pristop k javni razpravi in bazični akciji. Poleg tega trdim, da poleg patriarhata in militarizma, obstaja manj vidna sila, ki služi potestas in je prav tako uničujoča za potentio, kakovost, ki je "znotraj" urejenega sveta relativno univerzalna in je spolno nevtralna - indiferenca.

LITERATURA:

- ARENDR, HANNAH (1989): *The Human Condition*, Chicago UP;
- BETHKE ELSHTAIN, JEAN (1990): *Power Trips and Other Journeys*, The University of Wisconsin Press;
- EDKINS, JENNY in PIN-FAT, VERONIQUE (1997): "Traversing the Terrain Between", v: Neumann & Waever (ur.): *The Future of International Relations*, Routledge;
- ISAAC, JEFFREY (1996): *Democracy in Dark Times*;
- ISAAC, JEFFREY (1989): "The Future of Democracy", presentation at the conference on 1989 revolutions at CEU, 27th March 1999;
- SISSON RUNYAN, ANNE in PETERSON, SPIKE V.: "The Radical Future of Realism";
- SYLVESTER, CHRISTINE (1994): *Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era*, Cambridge UP.